

Sugu un biotopu eksperta slēdziens Natura 2000 teritorijas plāna sagatavošanai – dabas liegums “Gudenieki”

27.12.2024.

1. Biotopu grupas un sugu grupa, par kuru sniedz slēdzienu

Zālāji, meži un virsāji, vaskulāro augu sugas.

2. Īpaši aizsargājamā dabas teritorija, kurai tiek izstrādāts pārvaldības plāns vai Natura 2000 teritorijas plāns

Dabas liegums “Gudenieki” – Natura 2000 teritorija, kods LV0520200, B tipa teritorija – teritorijas, kas noteiktas atbilstoši Eiropas Savienības (ES) direktīvai “Par dabisko biotopu, savvaļas faunas un floras aizsardzību”, 92/43/EEK. Teritorija izveidota ES nozīmes biotopu saglabāšanai. Dabas liegums pašlaik aizņem 106 hektārus.

Šajā slēdzienā sagatavoti ieteikumi gan dabas liegumam (Natura 2000) pašreizējās robežās, gan ieteiktajās robežās (pašlaik nav spēkā).

3. Apsekošanas datums un meteoroloģiskie apstākļi, apsekošanas ilgums un izpētes metodes

Teritorija izstaigāta maršrutu veidā, kopā izpētei veltot trīs dienas 2023. gada vasarā: 03.07.2023., 03.08.2023., 07.08.2023. Izstaigāta visa teritorija, izvērtēts un aktualizēts dabas datu pārvaldības sistēmā (DDPS) “Ozols” pieejamais ES nozīmes biotopu kartējums, kā arī īpaši aizsargājamo un reto sugu atradnes – apsekotas DDPS “Ozols” dokumentētās atradnes, kā arī dokumentētas no jauna konstatētās.

Latvijā īpaši aizsargājami biotopi noteikti atbilstoši MK 20.06.2017. noteikumos Nr. 350 „Par īpaši aizsargājamo biotopu veidu sarakstu” noteiktajām definīcijām un kritērijiem. ES nozīmes biotopi noteikti saskaņā ar ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas metodiku, kas apstiprināta ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 22.07.2016. rīkojumu Nr. 188 (Dabas aizsardzības pārvalde, 2016). Īpaši aizsargājamo un ES nozīmes biotopu savstarpējā atbilstība noteikta saskaņā ar sarakstu, kas ietverts metodikā (Auniņš (red.), 2013). Sugu atbilstība īpaši aizsargājamu sugu statusam noteikta atbilstoši MK 14.11.2000. noteikumiem Nr. 396 „Par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu”, kā arī izvērtēta augu sugu atbilstība ES direktīvas 92/43/EEK II un V pielikumiem.

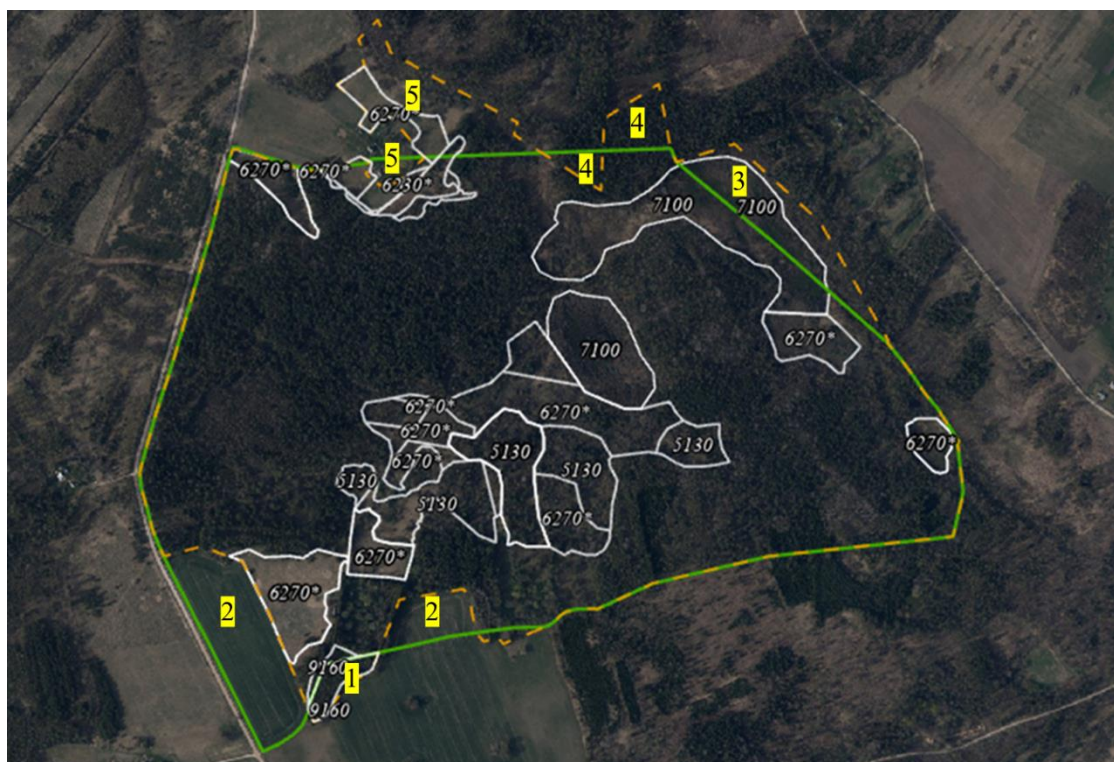
03.07.2023. un 07.09.2023. apsekoti abi teritorijā zināmie aizsargājami koki (dižkoki), izmērīts to stumbru apkārtmērs 1,3 m augstumā no zemes, kā arī novērtēts augstums (vienreiz apsekojot vienatnē, pēc tam atkārtoti precizēts kopā ar dendrologiem Pēteri Evartu-Bunderu un Aivu Bojāri).

Biotopu aizsardzības mērķi noteikti, izmantojot A. Auniņa un O. Operaņa (2022) metodikā noteiktos principus, kas detalizēti LIFE-IP “Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature) projektā 2022. un 2023. gadā. Eksperta slēdzienā noteikti kvantitatīvi biotopu platības mērķi un biotopu kvalitātes uzlabošanai nepieciešamās rīcības.

4. Ieteikumi dabas lieguma robežu izmaiņām, ierosināto izmaiņu pamatojums

Atbilstoši biotopu un sugu inventarizācijas rezultātiem, izvērtētas pašreizējās dabas lieguma robežas un iespējamie to uzlabojumi. Secināms, ka pašreizējās robežas nav optimālas, jo ietver platības, kas nedod pienesumu dabas vērtību saglabāšanā un rada zemes īpašniekiem nevajadzīgu apgrūtinājumu, tajā pašā laikā daļa dabas vērtību ārpus dabas lieguma robežas ir bez aizsardzības statusa, lai gan funkcionāli pieder pie dabas lieguma.

Ciktāl iespējams, ieteiktās robežas optimizētas pa zemes vienību robežām. Pieļaujama ieteikto robežu precizēšana, ja tas nepieciešams ceļa apsaimniekošanai vai citām darbībām, bet tajā pašā laikā nerada vērā ņemamu nelabvēlīgu ietekmi uz dabas vērtībām vai teritoriju kā vienotu veselumu. Pašreizējās un ieteiktās robežas – 1. attēlā.

1. attēls. Pašreizējās (zaļās) un ieteiktās (oranžās) dabas lieguma robežas. 7100 – zāļu purvs (neatbilst ES nozīmes vai LV īpaši aizsargājamam biotopam), 6270 utt. – ES nozīmes biotopu kodi. Kartes pamatnē: Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras 7./8. cikla ortofotokarte, DDPS *Ozols* dati. Karte sagatavota ArcGIS Pro programmā, mērogā 1:8000, izmantojot LVG ĢEO WMS servisu.

Pamatojumi pašreizējās robežas maiņai (kartē attēloti ar cipariem):

1 – Ieteicams noteikt dabas lieguma robežu gar meža malu un pa kadastra vienības robežu, ietverot visu ozolu mežu (ES nozīmes un īpaši aizsargājamo biotops “Ozolu meži” (kods 9160)). Biotopa 9160 *Ozolu meži* robeža precizēta pēc situācijas dabā, proti, no meža platības izņemta lauksaimniecībā izmantojamā zeme.

2 – Pašreizējā dabas liegumā ietvertais tīrums (aramzeme) nedod pienesumu dabas vērtību saglabāšanā, ieteicams to izslēgt no dabas lieguma, nosakot robežu pa meža malu; ieteicamajās robežās ietverta meža mala – pārejas zona ar ozoliem (ekotons).

3 – Pašreizējā dabas lieguma robeža šķērso zāļu purvu, kas daļēji atrodas ārpus dabas lieguma, taču ģeomorfoloģiski un attiecīgi arī pēc ekoloģiskajiem apstākļiem tā ir viendabīga iepakla; ieteicams dabas lieguma robežu noteikt pa meža malu un kadastra vienības robežu, ietverot visu zāļu purva iepaklu.

4 – Ieteicams izslēgt no dabas lieguma nelielu daļu kadastra vienības Nr. 62500030221 (privātpersonai piederošs zemes gabals, kurā nozīmīgas dabas vērtības netika konstatētas – vidēja vecuma priežu mežs) un tā vietā pievienot dabas liegumam kadastra vienības Nr. 62500050190 izvīrījumu (pēdējais ir pašvaldībai piederošs zemes gabals). Pašvaldībai piederošā zemes gabala daļas ietveršana dabas liegumā nav prioritāra, jo arī tur ir vidēja vecuma priežu mežs, nozīmīgas dabas vērtības nav konstatētas.

5 – Precizēt dabas lieguma robežu ap Treidu mājām. Pašlaik dabas liegumā ietilpst daļa Treidu māju ēku un pagalmu, kas nevajadzīgi apgrūtinā zemes izmantošanu un nedod pienesumu dabas vērtību saglabāšanā. Ieteicams visas ēkas, visu pagalmu, bet paralēli paplašināt liegumu, ietverot tajā biotopu “Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas” (kods 6270*) abpus Treidu mājām. Ieteicams pievienot dabas liegumam arī dabiskās noteces ieplaku (ieleju) ziemeļaustrumos no Treidām (pašvaldībai piederošā zemes gabala ar kadastra Nr. 62500050190 daļa), ko dabā izņem krūmājs, jauns mežs un mitras augsto grīšu audzes.

5. Kopsavilkums par teritorijā konstatētajām ES nozīmes un Latvijā īpaši aizsargājamām sugām vai sugu grupām, to aizsardzības mērķiem

Dabas liegumā “Gudenieki” konstatētas 1. tabulā ietvertās ES nozīmes¹ un Latvijā īpaši aizsargājamas augu sugas². Astoņas no tām ir Latvijā īpaši aizsargājamas vaskulāro augu sugas, no kurām vienai (krāsu zeltlapei *Serratula tinctoria*) var veidot mikroliegumus. Piecas no tām ir orhideju dzimtas sugas, un vēl viens taksons iepriekšējos gados ir noteikts ģints līmenī (naktsvijoles *Platanthera* spp.), tomēr, visticamāk, tā ir smaržīgā naktsvijole *Platanthera bifolia*. Teritorijā nav konstatētas ES direktīvas 92/43/EEK II pielikuma sugas. No ES nozīmes augu sugām nelielā daudzumā konstatēta ES direktīvas 92/43/EEK V pielikuma suga gada staipeknis *Lycopodium annotinum* un sūnu suga zilganā baltsamtīte *Leucobryum glaucum*.

Visu konstatēto sugu indivīdu skaits teritorijā jā saglabā vismaz pašreizējā apmērā (minimālais sasniedzamais mērķis). Tomēr visu sugu, izņemot gada staipekni un zilgano baltsamtīti (meža sugas), mērķa indivīdu skaits ir lielāks nekā pašreizējais (optimālais mērķis), jo visu zālāju sugu dzīvotnes 2023. gadā bija sliktā stāvoklī. Attiecīgi pieņemts, ka labvēlīgos, optimālos apstākļos aizsargājamo sugu indivīdu skaits būtu lielāks nekā pašreizējais. Dzīvotņu apstākļu uzlabošana var uzlabot populāciju noturību un palielināt indivīdu skaitu. Precīzu mērķa populācijas lielumu katrai sugai noteikt nav iespējams, jo trūkst datu par sugu populāciju lielumiem valsts mērogā. Dabas lieguma “Gudenieki” nozīme šo sugu saglabāšanā šajā slēdzienā novērtēta aptuveni, balstoties ekspertu pieredzē (1. tabula). **Visām zālāju sugām jā uzlabo dzīvotņu kvalitāte. To var panākt, īstenojot nepieciešamos biotopu atjaunošanas un apsaimniekošanas pasākumus (skat. slēdziena 10. sadaļu).**

Gada staipeknis ir īpaši aizsargājama ierobežoti izmantojama suga, kā arī Biotopu direktīvas V pielikuma suga, tomēr, ņemot vērā, ka tā ir Latvijā samērā bieži sastopama, kā arī saistīta ar nosusinātiem purviem un purvainiem mežiem (Priede, Silamiķele 2015), tās atradnēm dabas liegumā “Gudenieki” nav nepieciešamas mērķtiecīgas rīcības. Saglabājoties mežiem dabas liegumā, nav sagaidāma gada staipekņu aizņemto platību samazināšanās.

Zilganā baltsamtīte ir ES nozīmes (Biotopu direktīvas V pielikumā iekļauta) suga, kuras pamata dzīvotne ir pārmitri meži; lielas, vitālas cenopopulācijas ir vecos, dabiskos un maz pārveidotos mežos, reizēm sastopama arī purvos. Atradnē dabas liegumā “Gudenieki” ir sugai suboptimāli apstākļi, tā konstatēta jaunā, susinātā mežā, kas nesen izkopts. Speciālas mērķtiecīgas rīcības sugas dzīvotnes apstākļu uzlabošanai nav nepieciešamas. Sugas izžušanu var izraisīt teritorijas nosusināšana (grāvju sistēmas atjaunošana).

¹ Ietvertas Padomes Direktīvas 92/43/EEK (21.05.1992.) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību V pielikumā – Kopienā nozīmīgas dzīvnieku un augu sugas, kuru īpatņu ieguvei savvaļā un izmantošanai var piemērot apsaimniekošanas pasākumus.

² Ietvertas Ministru kabineta (MK) 14.11.2000. noteikumos Nr. 396 “Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu” un MK 18.12.2012. noteikumos Nr. 940 “Noteikumi par mikroliegumu izveidošanas un apsaimniekošanas kārtību, to aizsardzību, kā arī mikroliegumu un to buferzonu noteikšanu”.

1. tabula. Dabas liegumā “Gudenieki” konstatētās īpaši aizsargājamās un ES nozīmes augu sugas.

Sugas nosaukums	ES direktīvas 92/43/EEK pielikumi	MK not. Nr. 396, 14.11.2000. (īpaši aizsarg. sugas)	MK not. Nr. 940, 18.12.2012. (mikro-liegumu sugas)	Dzīvotnes teritorijā	Indivīdu skaits teritorijā, lokālās izplatības raksturs	Īpatsvars no kopējās Latvijas populācijas	Teritorijas nozīmes sugas saglabāšanā	Piezīmes
Baltijas dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza baltica</i>		X		Mitri zālāji (aizaugoši), biotopi 6270_3 (mitrais variants), 5130, zāļu purvi	15–30 ind. Teritorijas centrālajā daļā zālajos un zāļu purvos.	<0,1 % (aptuvens vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Maza nozīme. Suga Latvijā ir samērā bieži sastopama, šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels.	Pirmoreiz konstatēta 2012.g. (G.Strode, biotopu monitorings, bez skaita novērtējuma), atkārtoti 2023.g. (A.Priede, L.Uzule, B.Galniece (15 ind.))
Fuksa dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza fuchsii</i>		X		Mitri zālāji (aizaugoši), 6270_3 (mitrais variants)	7–20 ind. Teritorijas dienvidu daļā aizaugošā zālājā.	<0,5 % (aptuvens vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Maza nozīme. Sugas kopējais indivīdu skaits Latvijā, visticamāk, ir >10 tūkstoši (nav pētījumu), šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels.	Pirmoreiz konstatēta 2023.g. (7 ind.)
Stāvlapu dzegužpirkstīte <i>Dactylorhiza incarnata</i>		X		Mitri zālāji (aizaugoši), 6270_3 (mitrais variants), citi mitri zālāji, zāļu purvi	26–40 ind. Teritorijas centrālā un rietumu daļa, aizaugošos zālajos un zāļu purvos.	<0,5 % (aptuvens vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Maza nozīme. Sugas kopējais indivīdu skaits Latvijā, visticamāk, ir vairāki tūkstoši (nav pētījumu), šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels.	Pirmoreiz konstatēta 2007.g. (I.Rēriha, bez skaita novērtējuma), pēc tam arī 2012.g. (G.Strode, bez skaita novērtējuma), 2023.g. (A.Priede, L.Uzule, 26 ind.)
Smaržīgā naktsvijole <i>Platanthera bifolia</i>		X		Mitri zālāji (aizaugoši), biotopi 6270_3 (mitrais variants), 5130, jaukti un skujkoku meži	18–50 ind. Teritorijas centrālā un rietumu daļa, galvenokārt aizaugošajos zālajos.	<0,1 % (aptuvens vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Maza nozīme. Suga Latvijā ir samērā bieži sastopama, šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels.	Pirmoreiz konstatēta 2010.g. (I.Rēriha, bez skaita novērtējuma), arī 2012.g. (G.Strode) – bez skaita novērtējuma. 2023.g. – atrasti 18 ind.

Sugas nosaukums	ES direktīvas 92/43/EEK pielikumi	MK not. Nr. 396, 14.11.2000. (īpaši aizsarg. sugas)	MK not. Nr. 940, 18.12.2012. (mikro-liegumu sugas)	Dzīvotnes teritorijā	Indivīdu skaits teritorijā, lokālās izplatības raksturs	Īpatsvars no kopējās Latvijas populācijas	Teritorijas nozīmes sugas saglabāšanā	Piezīmes
								(visticamāk, ir vairāk).
Naktsvijoles <i>Platanthera</i> sp. (visticamāk, smaržīgā naktsvijole, kas teritorijā vairākviet konstatēta ziedēšanas laikā)		X		Kadiķu audzes, biotops 5130, skujkoku meži	–	–	–	–
Vīru dzegužpuķe <i>Orchis mascula</i>		X		Mitrs zālājs pietakas (ganībās).	2 ind., teritorijas centrālajā daļā (precīza atradne nav zināma).	<0,1 % (aptuvenš vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā).	Maza nozīme. Sugas kopējais indivīdu skaits Latvijā, visticamāk, ir vairāki tūkstoši (nav pētījumu), šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels.	Augus nofotografējusi un dokumentējusi vides inspektore A.Karslone 2014.g. 28.maija pārbaudes aktā, minot 2 “dzegužpirkstītes” un pievienojot fotogrāfiju. Izskatot pieejamos dokumentus par teritoriju, šī suga 2023.g. noteikta kā vīru dzegužpuķe.
Gada staipekņš <i>Lycopodium annotinum</i>	V	X		Mēreni mitros līdz mitros lapkoku, jauktos un skujkoku mežos.	50–100 m ² . Mežos teritorijas rietumu, austrumu, ziemeļu daļā (iespējams, ir arī dienvidu daļā). 1–20 m ² lielās izklaidus audzēs.	<0,1 % (aptuvenš vērtējums, jo nav datu par kopējo gada staipekņa aizņemto platību Latvijā).	Maza nozīme. Suga Latvijā ir samērā bieži sastopama, šajā teritorijā aizņemtās platības un skaits ir neliels.	Pirmoreiz konstatēta 2010.g. – I.Rēriha (bez kvantitatīva novērtējuma), konstatēts vairākās vietās arī 2023.g. (A.Priede, S.Ikauniece).

Sugas nosaukums	ES direktīvas 92/43/EEK pielikumi	MK not. Nr. 396, 14.11.2000. (īpaši aizsarg. sugas)	MK not. Nr. 940, 18.12.2012. (mikro-liegumu sugas)	Dzīvotnes teritorijā	Indivīdu skaits teritorijā, lokālās izplatības raksturs	Īpatsvars no kopējās Latvijas populācijas	Teritorijas nozīmes sugas saglabāšanā	Piezīmes
Krāsu zeltlape <i>Serratula tinctoria</i>		X	X	Mitri zālāji (aizaugoši), biotopi 6270_3 (mitrais variants), mitrs zālājs periodiski izžūstošās augsnēs (fragments) – biotops 6410_1.	37–45 ind. Aug nelielā platībā aizaugušas pļavas malā teritorijas rietumu daļā, 1 ind. konstatēts teritorijas austrumu daļā Molinion zālāja fragmentā (krūmaina, aizaugoša pļava).	Līdz 5% (aptuvens vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Samērā liela nozīme. Sugas kopējais indivīdu skaits Latvijā, visticamāk, ir daži tūkstoši (nav pētījumu), šajā teritorijā sastopamo indivīdu skaits ir neliels, tomēr populācija pastāv vismaz 15 gadus un nav izzudusi, kas liecina, ka, ja vien neizzūd pilnīgi nedegradējas dzīvotne, sugas atradne ir spējīga pastāvēt, suga vairojas. Kopējais sugas atradņu skaits valstī ir ap 20, ar tendenci sarukt (sarūkt dzīvotņu (dabisko zālāju) platības un kvalitāte.	Pirmoreiz konstatēta 2010.g. (I.Rēriha, bez skaita novērtējuma), pēc tam 2023.g. (A.Priede) – 37 ind.

Sugas nosaukums	ES direktīvas 92/43/EEK pielikumi	MK not. Nr. 396, 14.11.2000. (īpaši aizsarg. sugas)	MK not. Nr. 940, 18.12.2012. (mikro-liegumu sugas)	Dzīvotnes teritorijā	Indivīdu skaits teritorijā, lokālās izplatības raksturs	Īpatsvars no kopējās Latvijas populācijas	Teritorijas nozīmes sugas saglabāšanā	Piezīmes
Skrajais donis <i>Juncus squarrosus</i>		X		Četrdesmitgadīgā, iepriekšējā ziemā izkoptā mētru ārenī, skraja veģetācija zemsedzē, traucēta zemsedze, labi gaismas apstākļi, smilšaina augsne (susināta minerālaugsne).	7–30 ind. Konstatēta tikai viena grupa teritorijas rietumu daļā.	Līdz 1 % (aptuvenš vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Samērā liela nozīme. Sugas kopējais indivīdu skaits Latvijā, visticamāk, ir daži tūkstoši (nav pētījumu). Suga ir valstī reti sastopama, tikai dažos apvidos (gandrīz tikai Rietumlatvijā), tāpēc šai atradnei, lai arī indivīdu skaits nav liels, ir samērā būtiska nozīme sugas saglabāšanā.	Pirmoreiz konstatēta 2010.g. (I.Rēriha, bez skaita novērtējuma), pēc tam 2023.g. (A.Priede, L.Uzule, B.Galnicce) – 7 ind.
Zilganā baltsamtīte <i>Leucobryum glaucum</i>	V			Četrdesmitgadīgā, iepriekšējā ziemā izkoptā mētru ārenī.	1–2 m ² . Konstatēta divās vietās teritorijas rietumu daļā, iespējams, ir nedaudz vairāk.	<0,1 % (aptuvenš vērtējums, jo nav datu par kopējo indivīdu skaitu Latvijā)	Maza nozīme. Suga Latvijā ir reti sastopama, tomēr dažos apvidos, galvenokārt Rietumlatvijā, dažos pārmitro mežu apvidos samērā daudz.	Pirmoreiz konstatēta 2010.g. (I.Rēriha, bez skaita novērtējuma), pēc tam 2023.g. (A.Priede, ~1 m ²).

ind. – indivīdi.

V – Eiropas Savienības (ES) direktīvai “Par dabisko biotopu, savvaļas faunas un floras aizsardzību”, 92/43/EEK V pielikums – Kopienā nozīmīgas dzīvnieku un augu sugas, kuru īpatņu ieguvei savvaļā un izmantošanai var piemērot apsaimniekošanas pasākumus.

6. Kopsavilkums par teritorijā konstatētajiem ES nozīmes un Latvijas īpaši aizsargājamiem biotopiem

Pārskats par ES nozīmes un Latvijā īpaši aizsargājamiem biotopiem sniegts 2. tabulā. Visi konstatētie aizsargājamo biotopu veidi teritorijā ir gan ES nozīmes, gan Latvijā īpaši aizsargājami. Katram biotopu veidam atsevišķi noteiktas platības pašreizējās dabas lieguma robežās un šajā plānā ieteiktajās (uzlabotajās) robežās.

2. tabula. ES nozīmes un īpaši aizsargājami biotopi dabas liegumā “Gudenieki”

ES nozīmes biotopa kods	ES nozīmes biotopa varianti	ES nozīmes biotopa veida nosaukums	Latvijā īpaši aizsargājams biotopu veids – MK not. Nr. 350 (10.07.2017.)	Platība pašreizējās dabas lieguma robežās, ha	Platība ieteiktajās dabas lieguma robežās, ha
4030	2	Sausi virsāji	Sausi virsāji	0,27	0,27
5130	1	Kadiķu audzes zālājos un virsājos	Kadiķu audzes zālājos un virsājos	4,82	4,82
6230*	1	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)	0,68	0,76
6270*	1, 2, 3	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	8,44	9,46
9160	1	Ozolu meži (ozolu, liepu un skābaržu meži)	Ozolu meži	0,19	0,79

Dabas liegumā ir **divas zāļu purvu platības**, kas neatbilst ne ES nozīmes, ne Latvijā īpaši aizsargājamiem biotopiem. Agrāk tie, visticamāk, ir bijuši mitri zālāji (šodienas izpratnē, iespējams, biotops 6270* 3. (mitrais) variants). Zāļu purvā pie dabas lieguma rietumu robežas konstatētas arī veca koka žoga atliekas, visticamāk, no 20. gs. otrās puses, kas liecina, ka šīs platības ir kādreiz noganītas (droši vien apkārtējo māju ganības). 2000. gadu pirmajā pusē zāļu purvos un visā teritorijā kopumā vecā seklo grāvju sistēma jau bija aizsērējusi un nefunkcionēja, kā arī, aizsprostojot ūdens izteku dabas lieguma ziemeļaustrumu daļā, teritorijā ūdens līmeni bija pacēlušī bebrī. Izveidojās zāļu purvi, iespējams, vairākus gadus tie bijuši sekli dīķi, par ko liecina arī nokaltušu koku stubeņi zāļu purvos.

7. ES nozīmes biotopu Natura 2000 teritorijas līmeņa aizsardzības mērķi

Biotopu aizsardzības mērķi noteikti atsevišķi pašreizējai dabas lieguma teritorijai (3. tabula) un ieteiktajām dabas lieguma robežām (4. tabula). Atšķiras tikai mērķplatības, bet ne biotopu kvalitātes mērķi.

3. tabula. Biotopu aizsardzības mērķi³ **pašreizējai** dabas lieguma teritorijai.

Biotopa kods	Biotopa varianti	Biotopa nosaukums	Platība pašlaik, ha	Mērķa platība, ha	Novērst nelabvēlīgas ietekmes	Saglabāt pašreizējo platību un labu kvalitāti	Palielināt biotopa platību	Uzlabot biotopa kvalitāti	Atjaunot zaudētu biotopu
4030	2	Sausi virsāji	0,27	0,27	Jā	Jā	–	Jā	–
5130	1	Kadiķu audzes zālājos un virsājos	4,82	6,93	Jā	Jā	Jā	Jā	–
6230*	1	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)	0,68	0,68	Jā	Jā	–	Jā	–
6270*	1, 2, 3	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	8,44	13,01	Jā	Jā	Jā	Jā	–
9160	1	Ozolu meži (ozolu, liepu un skābaržu meži)	0,19	0,19	Jā	Jā	–	–	–

4. tabula. Biotopu aizsardzības mērķi **ieteiktajai** dabas lieguma teritorijai (robežu izmaiņu ieteikumi).

Biotopa kods	Biotopa varianti	Biotopa nosaukums	Platība pašlaik, ha	Mērķa platība, ha	Novērst nelabvēlīgas ietekmes	Saglabāt pašreizējo platību un labu kvalitāti	Palielināt biotopa platību	Uzlabot biotopa kvalitāti	Atjaunot zaudētu biotopu
4030	2	Sausi virsāji	0,27	0,27	Jā	Jā	–	Jā	–
5130	1	Kadiķu audzes zālājos un virsājos	4,82	6,93	Jā	Jā	Jā	Jā	–
6230*	1	Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)	0,76	0,76	Jā	Jā	–	Jā	–
6270*	1, 2, 3	Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas	9,54	14,11	Jā	Jā	Jā	Jā	–
9160	1	Ozolu meži (ozolu, liepu un skābaržu meži)	0,79	0,79	Jā	Jā	–	–	–

³ Aizsardzības mērķi formulēti atbilstoši LIFE-IP projektā “Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature) precizētajai metodikai (Auniņš, Opermanis 2022).

8. Biotopu aizsardzības mērķu pamatojums

4030 Sausi virsāji

Biotopa mērķa platība ir vienāda ar pašreizējo; ir nepieciešama biotopa kvalitātes uzlabošana.

Biotops konstatēts specifiskos augsnes un mitruma apstākļos – izteikti nabadzīgās, smilšainās augsnēs nelielā platībā (veidojies, aizaugot vilkakūlas zālājam) (2. attēls). Tā kā abiotisku apstākļu ziņā sausiem virsājiem piemērotu platību dabas liegumā palielināt nav iespējams, mērķis vērsts uz biotopa kvalitātes uzlabošanu. Virsājs 2023. gadā bija stipri aizaudzis ar kokiem un krūmiem, ilgstoši neapsaimniekots, sugu sastāvs vienkāršojies, biotopa kvalitāte vidēja līdz zema.

Scenārijs – neapsaimniekošana: neatjaunojot un neapsaimniekojot aizaugošo sauso virsāju, tuvāko 20–30 gadu laikā paredzama tā aizaugšana ar sekundāru bērzu-priežu mežu un raksturīgās zemsedzes degradācija, raksturojošo sugu izzušana. Blakus esošo sauso virsāju un zālāju neapsaimniekošanas gadījumā sausā virsāja platība īslaicīgi palielinātos, degradējoties blakus esošajam vilkakūlas zālājam (6230*), tam izaugot ar sīkkrūmiem (galvenokārt viršiem) un ieviešoties kokiem (sākoties aizaugšanai ar mežu). Ilgtermiņā tas novestu pie aizaugšanas ar mežu, kas ES biotopa kvalitāti, nodrošinot dabiskus procesus, var sasniegt >100 gadu laikā.

2. attēls. Biotops “Sausi virsāji” dabas lieguma ziemeļu daļā pie Treidu mājām, 03.07.2023., foto: A. Priede.

5130 Kadīku audzes zālājos un virsājos

Biotopa mērķa platība ir vienāda ar pašreizējo; ir nepieciešama biotopa kvalitātes uzlabošana.

Teritorijā vairāku apstākļu kombinācijas rezultātā (pārmitri apstākļi, ilgstoša zālāju un kadīku audžu neapsaimniekošana un nepietiekama un mazefektīva apsaimniekošana, noņojums aizauguma dēļ, kadīku rūsas sēnes ekspansija iepriekšējos gados) lielākā daļa kadīku nokaltuši

vai to vitalitāte ir vāja (3., 4. attēls). Apkopojums par kadiķu audzes pārmaiņām no publicētiem un nepublicētiem avotiem – 1. pielikumā.

3. attēls. Stipri aizaugusi kadiķu audze dabas lieguma centrālajā daļā, 03.07.2023., foto: A. Priede.

4. attēls. Stipri aizaugusi kadiķu audze dabas lieguma centrālajā daļā, daudz nokaltušu kadiķu, 03.07.2023., foto: A. Priede.

Nav novērota kadiķu atjaunošanās – aizaugošajos zālajos nav jaunu kadiķu, visticamāk, augstāk minēto apstākļu kombinācijas dēļ. Visticamāk, jauni kadiķi nespēj ieviesties galvenokārt aizauguma (noēnojums, kūla, blīvs, augsts zelmenis) dēļ. Zemsedzē raksturīgs mitrām sugām bagātām ganībām un ganītām pļavām raksturīgs augājs, kas aizaugšanas dēļ sugu sastāva ziņā ir vienkāršojies. Izvērtējot visus apstākļus, prioritāte ir esošo kadiķu un nelielo atlikušo veco kadiķu grupu saglabāšana un atjaunošana līdz labai kvalitātei, nevis kadiķu audžu platību palielināšana (kas varētu būt mērķis pēc 20–30 gadiem, aktualizējot aizsardzības mērķus).

1. apsaimniekošanas scenārijs: aizaugošo kadiķu audžu atjaunošana (5130 biotopu robežās un vietās, kur kadiķu audzes relatīvi nesēn aizaugušas ar krūmāju tādā mērā, ka vairs neatbilst 5130 biotopam). Ideālā gadījumā būtu jāveic kadiķu audžu atjaunošana aptuveni tādā platībā, kāda tā bija Natura 2000 teritorijas izveides brīdī, t. i., aptuveni 59 ha (aprēķinos izmantota 2001. gada dabas aizsardzības plāna (CarlBro 2001) dati). Tas nozīmētu atbrīvot no kokiem un krūmiem lielāko daļu dabas lieguma teritorijas, izņemot vecākās mežaudzes rietumu un dienvidu daļā. Tomēr, izvērtējot mūsdienu situāciju, tas nav iespējams, jo daļā teritorijas jau nostabilizējies mežs, kurā pamežā kadiķi pilnīgi nokaltuši vai sastopami tikai atsevišķi dzīvi kadiķi. Izvērtējot reālās kadiķu audžu atjaunošanas iespējas, maksimālā platība, ko, veicot nepieciešamos darbus, varētu atjaunot un panākt kadiķu izdzīvošanu un jaunu kadiķu ieviešanu, būtu ap 10–12 ha dabas lieguma vidusdaļā. Jāņem vērā, ka daļa platības dabisko apstākļu un agrākās bebru darbības dēļ ir pārāk mitra kadiķu audzēm, līdz ar to kadiķu atjaunošanās bez visas teritorijas nosusināšanās nav iespējama. Nav paredzams, cik sekmīga būtu šī scenārija reāla ieviešana.

2. apsaimniekošanas scenārijs: ir pieļaujama un iespējama kadiķu audžu pakāpeniska “virzība” parkveidīgu mitru zālāju virzienā (“pamatbiotops”, atjaunojot zālāju apsaimniekošanu, būtu 6270_3 ar kadiķiem un atsevišķiem dažādu sugu kokiem un krūmiem, tai skaitā kadiķiem). Tas nozīmē, ka **nākotnē, ja zālāji tiek atjaunoti un apsaimniekoti, kadiķu audžu platība var samazināties, bet to vietā veidotos sugām bagāti zālāji (6270*) ar atsevišķiem kadiķiem vai vietām bez kadiķiem** un atsevišķiem lieliem kokiem un koku grupām. Šajā teritorijā, izvērtējot mūsdienu situāciju un visus apstākļus, prioritāte ir atklātu vai parkveidīgu zālāju atjaunošana un saglabāšana, tos regulāri apsaimniekojot, taču ne obligāti atjaunojot kadiķu audzes, kas pēc būtības ir krūmāju stadija sukcesijā starp zālāju un mežu, samērā īslaicīga, un veidojas, zālājiem aizaugot. Šo zālāju-krūmāju attīstības stadiju ilgstoši “noturēt” Latvijas apstākļos bez ganīšanas daudzu gadu garumā un jauno kadiķu mērķtiecīgas saudzēšanas ganībās nav iespējams. Ainavas un ekoloģisko nišu daudzveidībai, atjaunojot zālājus, priekšroka dodama parkveidīgas ainavas atjaunošanai. Tas palīdzētu veidot “ietilpīgāku”, lielākam vietējo savvaļas sugu skaitam piemērotu vidi.

Ņemot vērā biotopa veidu un apsaimniekošanas ilgspēju, **optimālais 5130 biotopa un mitro zālāju apsaimniekošanas veids šajā teritorijā ir noganīšana.** Visticamāk, pirms 20. gs. 80. gadiem teritorija lielākoties tika noganīta, par ko liecina seno žogu atliekas un fragmentārā informācija par teritorijas vēsturi. Pļaušana mūsdienās šajā teritorijā uzskatāma par pieļaujamu un vēlamu, taču suboptimālu apsaimniekošanas veidu, jo teritorija vairākviet ir pārmitra, pļaušana var būt apgrūtināta, kā arī pēc apjomīgas krūmu izciršanas ir būtiski nodrošināt regulāru atvašu ierobežošanu, ko visefektīvāk veic ganību dzīvnieki. Tomēr jārēķinās, ka noganīšanu, lai arī tas ir teritorijai optimāls apsaimniekošanas veids, var nodrošināt vienīgi tad, ja ir ieinteresēts apsaimniekotājs, kas apņemas ilgtermiņā teritoriju noganīt, uzraudzīt dzīvniekus un nodrošināt aploka žoga uzturēšanu, kā arī veikt citus nepieciešamos darbus.

Noganīšanas potenciāli riski:

1) Dzīvnieku izlaušanās no aploka var ietekmēt apkārtējos tīrumus un dārzus, meža jaunaudzes; dabas liegums atrodas tuvu Gudenieku ciemam un vairākām viensētām (var rasties potenciāli konflikti ar apkārtējo zemju īpašniekiem).

2) Potenciāli konflikti ar medniekiem/medībām: teritorijā līdz šim, vismaz pēdējos gados, notiek medības (pārnadži, mežacūkas). Mednieki acīmredzot efektīvi ierobežo bebru skaitu un darbību teritorijā (nav bebru aizsprostu, nav aktīvas bebra darbības pēdu), kas ir būtiski, lai novērstu zālāju pārpurvošanos. Izveidojot ganības, jāvienojas, kādā kārtībā un vai vispār ganību teritorijā turpmāk būtu iespējamas medības.

3. apsaimniekošanas scenārijs: kā jau norādīts 2. apsaimniekošanas scenārijā, ikgadēja pļaušana ar siena savākšanu ir pieļaujama un vēlama zālāju uzturēšanai, taču to apgrūtina pārmitrie apstākļi, kā arī pļaušana ir mazāk efektīva atvašu ierobežošanā nekā noganīšana. Pļaušanas kā apsaimniekošanas veida iespējamību ietekmē arī tas, vai tuvākajā apkārtnē ir nepieciešamības pēc lopbarības un ir iespējams noorganizēt siena nopļaušanu, savākšanu un izvešanu no teritorijas. Siena atstāšanā pļavā un smalcināšana nav pieļaujama, jo tas jau dažu gadu laikā degradē zālāju.

4. scenārijs: neapsaimniekošana – dabiska meža attīstība: neatjaunojot un neapsaimniekojot aizaugošās kadiķu audzes, sagaidāma veco kadiķu pilnīga nokalšana, teritorijas aizaugšana ar sekundāru mežu. Ilgtermiņā, kas mērāms vairākos gadu desmitos, šeit, ja nenotiek iejaukšanās mežaudzes attīstībā, var attīstīties mežaudze, kurā sausākajās vietās varētu dominēt ozoli (potenciāli – ES nozīmes biotops *9160 Ozolu meži*), vietām, iespējams, jauktas skuju koku un lapkoku audzes (daļā platības potenciāli *9010* Veci vai dabiski boreāli meži*). Precīzi prognozēt “iznākumu” šajā sukcesijas stadijā nav iespējams. Ja atjaunojas bebra darbība, sagaidāms, ka daļa teritorijas var pārpurvoties un tajā attīstītos un ilglaicīgi saglabātos zāļu purvu un krūmāju mozaika.

6230* Vilkakūlas zālāji (tukšainu zālāji)

Biotopa mērķa platība ir vienāda ar pašreizējo; ir nepieciešama biotopa kvalitātes uzlabošana.

Biotops konstatēts specifiskos augsnes un mitruma apstākļos – izteikti nabadzīgas, smilšainas augsnes nelielā platībā (veidojies, aizaugot vilkakūlas zālājam). Tā kā abiotisku apstākļu ziņā piemērotu platību palielināt nav iespējams.

Mērķis vērsts uz biotopa kvalitātes uzlabošanu (zālājs ir daļēji aizaudzis ar kokiem un krūmiem, ilgstoši neapsaimniekots, biotopa kvalitāte zema) visā tā platībā. Pirms 10 vai vairāk gadiem īpašnieks mēģinājis zālāju apmežot ar priedi (Treidu māju saimnieces sniegta informācija; ortofotokartes), tomēr nesekmīgi – sauso, izteikti nabadzīgo apstākļu dēļ priedes nav ieaugušas. Pašlaik zālājs ir sugām nabadzīgs, sugu sastāvs ir vienkāršojies, sāk aizaugt ar viršiem un jauniem kokiem (5. attēls).

1. apsaimniekošanas scenārijs: zālāja pirmreizēja atjaunošana (krūmu, koku izciršana, sakņu frēzēšana) un turpmāka regulāra apsaimniekošana noganot. Pēc krūmu un koku izciršanas jāizlīdzina virsma (agrākās apmežošanai iertās vagas, celmi), pēc tam jāveic atjaunojoša pļaušana. Tā kā zāles barības vērtība un biomasa ir maza, optimālais apsaimniekošanas veids ir noganīt ar sīklopiem (aitām vai kazām), jāveido aploks. Visticamāk, arī vēsturiski šis zālājs ir bijis ganības.

2. apsaimniekošanas scenārijs: pēc zālāja pirmreizējas atjaunošanas (skatīt 1. scenāriju) zālāju var turpmāk pļaut, savācot sienu. Tomēr šis uzskatāms par suboptimālu

apsaimniekošanas veidu gan ekoloģiski (vēsturiski šādi zālāji ir noganīti, sugu sastāvs veidojies ganīšanas ietekmē), gan saimnieciski (siena biomasa ļoti maza, zelmenis īss, grūti savākt). Ja tiek ieviesta pļaušana, jāapsver tehniski piemērotākie biomasas savākšanas veidi. Ja nav iespējama ikgadēja pļaušana, var pļaut ne katru gadu, jo augsne ir ļoti nabadzīga, zālāja aizaugšana ir lēna.

3. scenārijs: neapsaimniekošana: neatjaunojot un neapsaimniekojot aizaugošo sauso virsāju, tuvāko 20–30 gadu laikā paredzama tā aizaugšana ar sekundāru bērzu-priežu mežu un raksturīgās zemsedzes degradācija, vilkakūlas zālājus raksturojošo sugu izzušana. Ilgtermiņā tas novestu pie aizaugšanas ar mežu, kas ES biotopa kvalitāti, nodrošinot dabiskus procesus, var sasniegt tikai >100 gadu laikā.

5. attēls. Aizaugošs vilkakūlas zālājs dienvidaustrumos no Treidām, 03.07.2023., foto: A. Priede.

6270* Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas

Biotopa mērķa platība ir lielāka par pašreizējo; ir nepieciešama biotopa kvalitātes uzlabošana.

Dabas liegumā sastopami visi trīs biotopa varianti: tipiskais (1.) – dienvidrietumos no Treidu mājām, mitrais (3.) – teritorijas vidusdaļā un rietumu daļā;niecīgā platībā pie Treidu mājām arī nabadzīgais (2.) variants (lielākā daļa atrodas ārpus dabas lieguma, plānotajā dabas lieguma paplašinājumā) (6.–8. attēls).

6. attēls. Aizaugošs zālājs – 6270* *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas* (mitrais variants) dabas lieguma rietumu daļā, 03.08.2023., foto: A. Priede.

7. attēls. Aizaugošs zālājs – 6270* *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas* (mitrais variants) dabas lieguma rietumu daļā, 03.08.2023., foto: A. Priede.

8. attēls. Zālājs ziemēlos no Treidām ārpus dabas lieguma robežām, iekļauts robežas paplašinājuma ieteikumā – 6270* *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas* (nabadzīgais variants), 03.07.2023., foto: A. Priede.

Biotopa mērķa platībā kā potenciāli 6270* biotopi iekļauti atmatu zālāji (rietumos no Treidām, pie Rubeņiem), kā arī ilgstošas neapsaimniekošanas dēļ aizauguši zālāji dabas lieguma rietumu malā.

Visas pašreiz 6270* biotopam atbilstošās platības dabas liegumā, izņemot zālāju pie Treidām, ir ilgstoši neapsaimniekotas, aizaugušas ar krūmiem, sugu sastāvs zemsedzē ir vienkāršojies. Mitrajos zālajos dominē parastā vīgrieze *Filipendula ulmaria*. Dažviet ES nozīmes zālāju biotopi ir kritiski tuvu izzušanai. Tomēr tie vēl ir atjaunojamā stāvoklī – veicot koku un krūmu izciršanu un atjaunojot regulāru noganīšanu, pļaušanu vai abu apsaimniekošanas veidu kombināciju, ir iespējams panākt būtisku stāvokļa uzlabošanu relatīvi īsā laikā (dažos gados). Tā kā daļa mitro zālāju ir agrākās kadiķu audzes, bet kadiķi mitruma, neapsaimniekošanas un citu faktoru kombinācijas dēļ ir gandrīz iznīkuši (nokaltuši), nākotnē, atjaunojot zālāju apsaimniekošanu, piemērotākais un reālākais risinājums ir biotopa 6270* mitrā (3.) varianta atjaunošana (*skat. pie 5130 aizsardzības mērķa*).

Atmatu zālāji, kuros iespējama 6270* biotopa (1. vai 2. varianta) attīstība, ir mēreni mitri. Tajos jau ir sastopamas atsevišķas biotopu raksturojošās sugas, kā arī atsevišķas bioloģiski vērtīgu zālāju indikatorsugas (dzirkstelīte *Dianthus deltoides*, apaļlapu pulkstenīte *Campanula rotundifolia*), tomēr nepieciešama ilgāka zālāja attīstība, lai tie kvalificētos kā 6270* biotops.

Mērķa platības sasniegšana, nodrošinot regulāru apsaimniekošanu, iespējama apmēram 5–10 gadu laikā.

Ņemot vērā biotopa veidu un apsaimniekošanas ilgtspēju, šajā teritorijā **optimālais 6270* biotopa apsaimniekošanas veids ir noganīšana**. Pļaušana uzskatāma par suboptimālu.

9160 Ozolu meži (ozolu, liepu un skābaržu meži)

Teritorijas dienvidrietumu daļā ir neliela ozolu audze, kas kopainā ir neliels ozolu meža fragments (9. attēls) un nav savienots ar citiem veciem ozolu mežiem apkārtnē. Ozolu meža biotopa kvalitāte ir viduvēja, lielā mērā nelielās platības dēļ. Tā kā 20–30 gadu laikā nav panākama un paredzama vecu ozolu mežu platības palielināšanās dabas liegumā, **mērķa platība ir vienāda ar pašreizējo un jā saglabā biotopa kvalitāti vismaz pašreizējā līmenī, nedrīkst pieļaut pasliktināšanos**, t. i., jānodrošina neiejaukšanās režīms. Tā kā dabas liegumā un apkārtnē ir ozolu audžu attīstībai labvēlīgi augsnes apstākļi un netālā apkārtnē ir sastopami ozolu meži un atsevišķi ozoli, arī dabas liegumā ir novērojama jaunu ozolu ieviešanās, aizaugot zālājiem un kadiķu audzēm. Tie sastopami arī pamežā. Ozoli ieviešas aizaugošajos zālajos kā sekundāra suga (10. attēls). Visticamāk, ilgtermiņā dabas liegumā attīstīsies ozolu meži vai jaukti meži ar ozoliem piemistrojumā. Arī aizaugošajos zālajos, vismaz sausākajās teritorijas daļās, ja tajos netiks atsākta regulāra noganīšana vai pļaušana, ar laiku attīstīsies ozolu meži, tai skaitā ar laiku daļēji aizstājot stādītos priežu mežus.

9. attēls. ES nozīmes biotopam 9160 Ozolu meži... atbilstoša mežaudze (daļēji ietilpst dabas liegumā), skats no iebraucamā ceļa dabas lieguma dienvidrietumu daļā), 03.08.2023., foto: A. Priede.

Kā ilgtermiņa alternatīva zālāju un kadiķu audžu atjaunošanai iespējama dabas lieguma dabiska attīstība, kas ilgā laikā, nodrošinot neiejaukšanos, novestu pie bioloģiski vērtīga ozolu un jaukta meža attīstības. Tomēr tas netiek iekļauts biotopa platības mērķī, jo aizņem ilgāku laiku nekā 30 gadi. Dabisko tendenci var veicināt ar mērķtiecīgu ozolu audzes veidošanu, tomēr saglabājot pieeju, ka mežaudzē jābūt arī citu sugu kokiem un dažādvecuma kokaudzei. **Ilgtermiņā šis ir uzskatāms par ilgspējīgāko teritorijas attīstības scenāriju, ja nav iespējams nodrošināt ilgstošu noganīšanu visā dabas lieguma centrālajā daļā.**

10. attēls. Ozolu ieviešanās aizaugošā mēreni mitrā zālājā ar parasto ciņusmilgu. Dabas lieguma dienvidu daļa, skats ziemeļu-dienvidu virzienā uz Rubeņu mājvietu (egļu rinda fonā). Dažu gadu desmitu laikā šeit, neatjaunojot zālāja apsaimniekošanu, būs izveidojies jauns ozolu mežs. 03.08.2023., foto: A. Priede.

Īstenojot kompleksu zālāju apsaimniekošanu un ieviešot ganības, ar laiku (20–30 gadu laikā) dabas liegumā vairāku hektāru platībā **var veidoties ES nozīmes biotops 9070 Meža ganības**. Tomēr tas vistiešākajā veidā atkarīgs no apsaimniekošanas intensitātes, regularitātes, sekmēm, tāpēc tas šajā plānā netiek izvirzīts kā sasniedzams mērķis.

Zāļu purvi

Zāļu purvi (11., 12. attēls) dabas liegumā neatbilst īpaši aizsargājamiem vai ES nozīmes biotopiem. Tajos dominē augstie grīšļi, vietām niedres un citi zāļu purvu augi. Lai veicinātu un saglabātu biotopu un sugu dzīvotņu daudzveidību teritorijā, vēlams saglabāt zāļu purvus visā platībā, tomēr speciālas darbības, izņemot bebru darbības ierobežošanu, tam nav nepieciešamas. Beбри, aizsprostojot vienīgo dabisko noteci ziemeļu virzienā (dabas lieguma ziemeļaustrumu stūrī – 13. attēls), izraisītu seklu diķu-bebraiņu veidošanos. Šādas bebraines teritorijā jau ir pastāvējušas agrākajos gados, izraisot koku un krūmu, tai skaitā kadiķu kalšanu.

Zāļu purvu saglabāšanas mērķis nav katrā ziņā saglabāt pašreizējo sukcesijas stadiju vai veģetācijas kompozīciju, piemēram, izcērtot krūmus un veidojot atklātu purvu. Ņemot vērā šo zāļu purvu izcelsmi un mainīgo zemes izmantošanas vēsturi (te bijušas lauksaimniecības zemes, kas vēlāk pamestas, tad bebru un meliorācijas sistēmas aizaugšanas dēļ atkal pārpurvojušās), primāri ir saglabāt purvu kā mitrāju ekosistēmas funkcionalitāti – mitrāji, kas krāj kūdras un regulē ūdens apriti, nodrošina ekoloģiskās nišas mitrāju sugām, barošanās vietu,

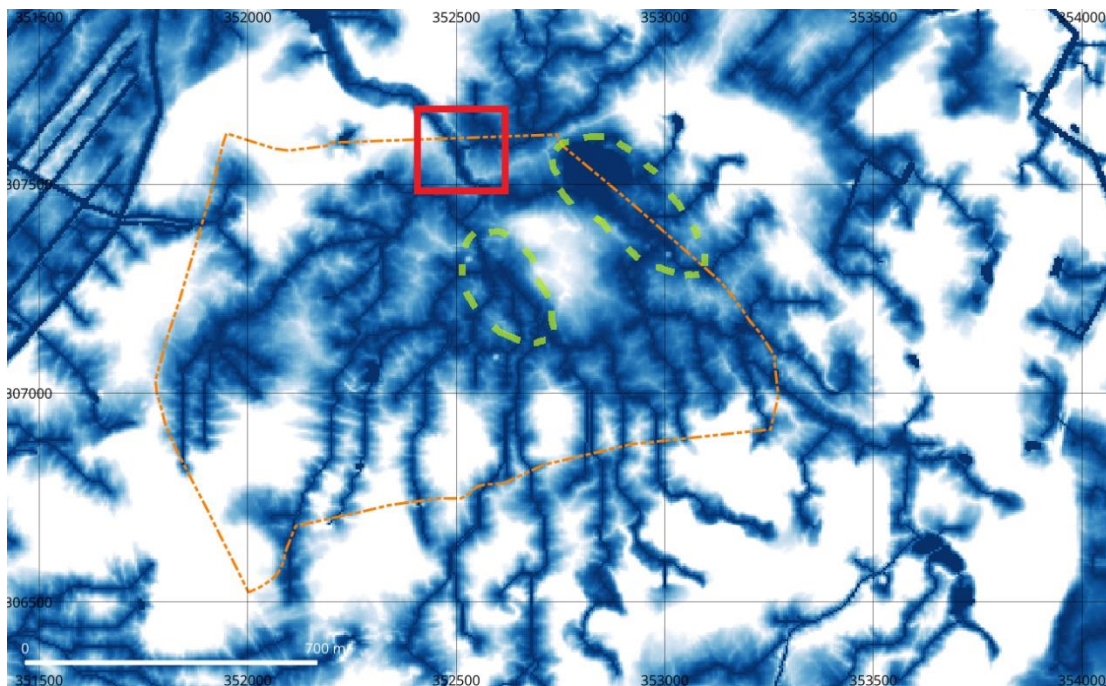
slēptuvi, vairošanās vietu savvaļas dzīvniekiem. Ar laiku sagaidāms, ka zāļu purvi, ja tajos neizveidosies bebraines, aizaugs ar krūmāju un pārmitru mežu. Tomēr ideālā gadījumā zāļu purvi ir jāiekļauj plašā, ekstensīvi noganītā aplokā, tā veicinot to strukturālo un sugu daudzveidību.

11. attēls. Zāļu purvs dabas lieguma centrālajā daļā. Skats dienvidu virzienā no medību torņa. 03.07.2023., foto: A. Priede.

12. attēls. Zāļu purvs dabas lieguma austrumu daļā, purva austrumu daļa pašlaik atrodas ārpus dabas lieguma (vēlams iekļaut dabas liegumā visu zāļu purva ieplaku līdz meža malai, skat. 1. attēlā). Skats ziemeļu virzienā no purva vidusdaļas. 03.08.2023., foto: A. Priede.

13. attēls. Gruntsūdeņu modelis dabas lieguma teritorijā un tuvākajā apkārtnē (avots: LVM GEO WMS serviss). Notece ziemeļu virzienā (noteces vieta (Užavas virzienā gar Treidām) – ar sarkanu kvadrātu). Ar zaļu raustītu līniju iezīmēti zāļu purvi.

9. Aizsargājami koki un citi nozīmīgi dabas objekti

Dabas liegumā konstatēti **divi aizsargājami koki (dižkoki)**:

Baltais vītols *Salix alba* 'Sericea' (LKS-92: 306974, 352221), 14. attēls. Stumbra apkārtmērs 5,30 m (mērīts apmēram 0,5 m augstumā tievākajā vietā). Augstums – 25 m. Vainaga projekcija – 7,5 m. Koka stāvoklis labs, būtisku apdraudējumu nav. Šis un blakus esošais vītols ir stādīti, visticamāk, gar ganību ceļu avota un dīķa tuvumā, mitrā vietā. Iespējams, vītolu kādreiz rindā bijis vairāk (spriežot pēc 1947. gada topogrāfiskās kartes, kurā attēlota koku rinda).

14. attēls. Dižkoks baltais vītols dabas liegumā 07.07.2023., fotografēts Z–D virzienā, foto: A. Priede.

Parastā liepa *Tilia cordata* (LKS-92: 306791, 352445), 15. attēls. Stumbra apkārtmērs 1,3 m augstumā no sakņu kakla – 4,06 m, augstums – 26 m. Vainaga projekcija – 11 m. Koka stāvoklis vidējs (atlūzuši daži zari). Ap liepu no sen nolīkušiem zariem izveidojies vitāls atvašu “mežs” – daudz jaunu dzinumu, kas nākotnē pēc vecās liepas galvenā stumbra bojāejas varētu izveidoties par daudzstumburu sakopojumu, ilgākā laikā daži no tiem var attīstīties līdz liela koka izmēriem. Koks aug bijušo māju pagalmā (saglabājušās tikai drupu atliekas) (bijušās mājas nosaukums, iespējams, ir Mazkārklupji).

15. attēls. Dižkoks parastā liepa dabas liegumā 07.07.2023., fotografēts A–R virzienā, foto: A. Priede.

Kadastra vienībā Nr. 62500050190 izplūst **avots**. Avota tecējums, visticamāk, agrāk pārveidots, izrokot grāvi (16. attēls) un izveidojot netālu esošo dīķi (mūsdienās sekls, aizaudzis, 17. attēls). 2000. gadu pirmajā pusē un vēlāk dīķī bijusi bebra darbība (2023. gadā nesenas bebra darbības pēdas nekur dabas liegumā nav konstatētas, acīmredzot sekmīgu medību un pastāvīgas uzraudzības dēļ).

Avota pārveidošanas vēsture nav zināma, taču, iespējams, tas pirms simts vai vairāk gadiem izmantots kā lopu dzirdināšanas vieta ganībās (pēc 20. gs. 20.–40. gadu kadastra kartēm redzams, ka dīķa vieta bijusi divu saimniecību kopīpašums). Avota iztekas vietas koordinātas (LKS-92): 307033, 352210. Avota iztekā un tālākajā tecējumā nav ES nozīmes biotopam raksturīga sugu un apstākļu kopuma, tāpēc tas nav kartēts kā ES nozīmes avotu biotops, bet uzskatāms par zālājus daudzveidojošu elementu.

16. attēls. Avota tecējums dažus metru lejpus iztekai. Foto rietumu-austrumu virzienā, 03.08.2023. Foto: A. Priede.

17. attēls. Avota veidotais dīķis. Foto rietumu-austrumu virzienā, 03.08.2023. Foto: A. Priede.

Pie Rubeņu mājām ir egļu rinda (stādījums), kā arī stādīti svešzemju kokaugi: parastā dižskābarža *Fagus sylvatica* 'Atropurpurea' forma, pīlādžlapu sorbārija *Sorbaria sorbifolia* (veido lielas audzes Rubeņu mājvietā), parastais slotzaris *Cytisus scoparius*. Tomēr tās nav uzskatāmas par īpaši nozīmīgām vai speciāli apsaimniekojamām dabas vērtībām.

10. Pamatojums nepieciešamajiem aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumiem ES nozīmes sugu un biotopu Natura 2000 teritorijas līmeņa aizsardzības mērķu sasniegšanai

1. Pašreizējās dabas lieguma robežas nav optimālas, jo ietver platības, kas nedod pienesumu dabas vērtību saglabāšanā un rada zemes īpašniekiem nevajadzīgu apgrūtinājumu, tajā pašā laikā daļa dabas vērtību ārpus dabas lieguma robežas ir bez aizsardzības statusa, lai gan funkcionāli pieder pie dabas lieguma. Ieteicams mainīt ārējo dabas lieguma robežu – ciktāl iespējams, tās saskaņojot ar zemes vienību robežām.
2. Funkcionālais zonējums teritorijā nav nepieciešams.
3. Nozīmīgākās dabas vērtības ir dabiskie, neielabotie dabiskie zālāji un kadiķu audzes, taču tie ir sliktā stāvoklī aizaugšanas, daļēji arī pārpurvošanās dēļ (bebra darbība, meliorācijas sistēmas nefunkcionēšana). Lai uzlabotu zālāju un kadiķu audžu stāvokli un palielinātu zālāju platības vietās, kas pašlaik jau aizaugušas ar mežu, nepieciešama biotopu atjaunošana. Tas ietver krūmu un koku izciršanu, saglabājot vitālos kadiķus un mozaīkas veida vecāko koku grupas un atsevišķus lielos kokus, veidojot “parkveidīgu” ainavu. Tomēr, lai atjaunošana nestu vēlamo rezultātu ilgtermiņā, jau sākotnēji jārod risinājums tālākajai apsaimniekošanai.
4. Pēc zālāju kompleksas atjaunošanas un ganību izveides jāvēro, vai notiek dabiska kadiķu atjaunošanās. Ja nenotiek, tad vēlama kadiķu stādīšana, izmantojot tuvākajā apkārtnē iegūtu stādāmmateriālu un ieteicams sākt ar nelielām “testa teritorijām” – pakāpeniski novērot kadiķu ieaugšanās sekmes un tad paplašināt stādījumus. Ja stāda ganībās, jānodrošina, ka jaunie kadiķi tiek norobežoti ar metāla sietu vai citu risinājumu, lai lopī tos nenomīda un nenolauž. Ieteicams izmēģināt ērkšķainu krūmu piestādīšanu kadiķu tuvumā, kas papildina barjeras lomu (rozes, vilkābeles) un ar

lielāku iespējamību ļauj kadiķiem sasniegt augstumu, kad tie nevar ganībās tikt nomīdīti. Pļaušanas gadījumā stādītie kadiķi jāmarkē, lai nejauši netiktu nopļauti. Stādījumiem piemērotākā daļa ir dabas lieguma dienvidrietumu daļa pie Rubeņiem, arī sausākā daļa dabas lieguma dienvidu daļā.

5. Pēc koku un krūmu izciršanas gandrīz visā platībā nepieciešama **augšnes virskārtas un celmu frēzēšana**. Pieļaujama arī **celmu izraušana**, kas ir efektīva metode lapkoku atvašu ataugšanas mazināšanai (celmu raušanas vietas pēc tam jāizlīdzina). Izņēmums – šīs metodes nedrīkst izmantot vietā, kur sastopama krāsu zeltlape – tur atvašu ataugšana jāmazina ar biežāku atvašu pļaušanu vai izmantojot saudzīgas, selektīvas krūmu izraušanas vai citas metodes. Tas nozīmē, ka pirms darbu īstenošanas krāsu zeltlapes atradnes jāmarkē dabā un jāpārrunā ar darbu izpildītāju.
6. Optimāla apsaimniekošana ir ekstensīva noganīšana, veidojot plašu aploku visā dabas lieguma centrālajā un austrumu daļā – primāri pašvaldībai piederošajā zemes gabalā. Ganīšanu var kombinēt ar pļaušanu (piemēram, ganīt atālā).
7. Alternatīva noganīšanai – pļaušana (paredzamo apsaimniekošanas grūtību dēļ šai teritorijai suboptimāls risinājums). Jāveic pēc teritorijas iekopšanas, atkrūmošanas visā zālāju platībā, izņemot zāļu purvus. Obligāti jāsavāc nopļautā zāle vai siens, nedrīkst smalcināt. Ganīšanu var kombinēt ar pļaušanu (piemēram, ganīt atālā).
8. Ja tiek ieviesta noganīšana, atbilstoši izvēlētajai lopu šķirnei jāveido aploks. Ņemot vērā, ka teritorija lielā daļā ir pārmitra vai sezonāli pārmitra, kā arī ganību dzīvniekiem jābūt efektīviem krūmu atvašu mazināšanā un teritorijas iekopšanā, piemēroti ganību dzīvnieki ir atsevišķas liellopu šķirnes (piemēram, 'Galloway', 'Highland', 'Heck') un zirgi (piemēram, savvaļas zirgiem līdzīgā šķirne 'Konik Polski'). Nepieciešama pašreizējā ganību žoga novākšana, iespējams, materiālu daļēji var izmantot jaunā žoga izveidē. Pasākums, visticamāk, veicams paralēli ar krūmu ciršanu un izvākšanu. Ja kādu apsvērumu dēļ aploka konfigurāciju tā precīzākas plānošanas laikā nepieciešams mainīt, tas ir pieļaujams – izvietojot aploku dabas liegumā citādi, nav paredzama nelabvēlīga ietekme uz īpaši aizsargājamiem biotopiem un sugām.
9. Jauna ganību aploka izveide (lielākā daļa atjaunotajā zālājā, daļa zāļu purvos (tie ir staigājami vasaras sausajā periodā, daudz zāles), daļa mežā (ilgtermiņā veicinās meža ganību izveidi). Ganībām piemērotie lopi – ņemot vērā pārmitros apstākļus un to, ka lopiem būs jāstrādā uz atvasēm, apauguma mazināšanu, vēlamas liellopu šķirnes, kas labprāt uzturas aizaugušās teritorijās (piemēram, 'Galloway', 'Highland', 'Heck'), var kombinēt ar zirgiem (liellopu un zirgu ganības, jo katrai sugai ir atšķirīgi barošanās paradumi un ietekme uz zālāju un mežu). Ja paredzēts, ka lopi teritorijā uzturas pastāvīgi, nepieciešams ieplānot arī nojumi ganību dzīvniekiem un ievērot pārējās mājlopu labturības prasības.
10. Seklu nelielo grāvīšu atjaunošana – veicams kompleksi ar noteces nodrošināšanu, veicot regulāru bebru darbības uzraudzību (medības, aizsprostu apsekošanu, nojaukšanu). Bebru klātbūtne teritorijā nav vēlama. 2023. gadā konstatētas nesenas bebru darbības pēdas ārpus dabas lieguma pie Gustu mājām. Svarīgi nodrošināt no bebbiem un aizsērējuma brīvu ūdensteci ZA daļā (šaurš sašaurinājums), pa kuru ūdens no teritorijas aizplūst (skatīt 2. pielikuma 1. att., ūdenstece attēlota ar violetu krāsu), to skaitā, ārpus dabas lieguma teritorijas. Pirms grāvīšu atjaunošanas vispirms ir jāveic grāvju tīkla inventarizācija un jā sagatavo meliorācijas projekts (visticamāk nebūs nepieciešams atjaunot pilnībā visus teritorijā esošos grāvīšus, bet to izvērtēt ir iespējams tikai pēc meliorācijas projekta), paralēli plānojot koku un krūmu izciršanu,

izvešanu, celmu frēzēšanu, pēc kuras īstenošanas var atjaunot grāvjus. Bijušās bebraines rietumu daļā (periodiski ar virsūdeni) vēlams saglabāt kā mitrājus, tos nenosusināt. Arī dabas lieguma austrumu daļā, kur attīstījušies zāļu purvi, vēlams saglabāt esošo mitrumu, proti, nenosusināt (2. pielikuma 1. att. neatjaunojamie grāvīši attēloti ar oranžu krāsu). Grāvīšu atjaunošanā ir pieļaujams izmantot mazgabarīta tehniku, ja to atjaunošana iekrīt īpaši aizsargājamo augu sugu atradnēs un dzīvotnēs, tad ieteicams dabā šīs vietas marķēt un pārrunāt to ar darbu izpildītāju. Ieteicamais grāvīšu dziļums ir līdz 0,5 m, platums aptuveni līdz 1 m.

11. Dižkoku saglabāšana – nav nepieciešami specifiski apsaimniekošanas pasākumi, tomēr jānovāc apkārtējie jaunie koki un krūmi, jāatstāj uz vietas lieli nolūzuši dižkoku zari. Ja dižkoks vējā nolūst, to var nozāgēt, bet stubrs un lieli zari jā saglabā turpat uz vietas. Dižkoku aizsardzībai jāievēro nosacījumi, kas izriet no MK 16.03.2010. noteikumiem Nr. 264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” (8. nodaļa, kas attiecas uz dabas pieminekļiem).
12. Invazīvās sugas – šī slēdziena sagatavošanas laikā nebija aktuāli, bet visu laiku jāseko, vai neieviešas un jāiznīcina pirmie indivīdi, tiklīdz ieviešas (jādara, līdz ir iznīcināti, tas nav vienreizējs pasākums). Ieviesušos indivīdus jāatzīmē Invazīvo sugu pārvaldniekā⁴, ko turpmāk var izmantot kā instrumentu, lai sekotu līdzī situācijai.
13. Ekspansīvās sugas – visas dabisko zālāju platības ir aizaugušas un aizaugošas, līdz ar to lielu īpatsvaru sastāda ekspansīvās sugas (vietējās savvaļas augu sugas), kuras dominē augājā un nomāc biotopu raksturojošās sugas, tādejādi pasliktinot to kvalitāti. Mitros un slapjos zālāju biotopos dominē parastā vīgrieze *Filipendula ulmaria* un parastā ciņusmilga *Deschampsia cespitosa*, sausākajos augšanas apstākļos - liektā sariņsmilga *Deschampsia flexuosa* (zālāju biotopā 6230* *Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)*) un slotiņu ciesa *Calamagrostis epigeios*. Visas minētās augu sugas ir raksturīgas dabisko zālāju sugas, izņemot slotiņu ciesu un liekto sariņsmilgu, tādēļ to klātbūtne ir vēlama, bet tām noteikti nevajadzētu dominēt. Šo sugu ierobežošanai dabas liegumā nav nepieciešami specifiski pasākumi, jo, atjaunojot dabiskos zālājus un pēc tam atsākot ekstensīvu apsaimniekošanu, ekspansīvo sugu īpatsvaram vajadzētu pakāpeniski samazināties. Gadījumā, ja uzturošā apsaimniekošana (ganīšana un/vai pļaušana ar zāles savākšanu) ir nesekmīga ekspansīvo sugu samazināšanai, tad ir ieteicama vismaz divreizēja pļaušana ar zāles novākšanu vai, ja teritorija tiks noganīta, tad pirmajos gados ieteicama lielāka ganīšanas intensitāte. Pareiza apsaimniekošana veicinās ne tikai ekspansīvo sugu samazināšanos, bet arī uzlabos zālāju biotopu kopējo augu sugu daudzveidības sastāvu, kas šobrīd ir kļuvis vienveidīgs neapsaimniekošanas dēļ.
14. Īpaši aizsargājamās augu sugas – nav nepieciešami specifiski atjaunošanas un apsaimniekošanas nosacījumi, galvenais priekšnosacījums ir dabisko zālāju atjaunošana un apsaimniekošanas uzsākšana. Atradnes, kurās ir lielāks indivīdu skaits, var norobežot (norobežot un marķēt, piemēram, grāvju atjaunošanas laikā), tādējādi mazinot varbūtību tikt nelabvēlīgi ietekmētām atjaunošanas procesā. Lai nostiprinātu un vairotu aizsargājamo augu sugu populāciju konkrētā teritorijā, jāizvēlas sugu saudzējoši apsaimniekošanas pasākumi, piemēram, vēlāka pļaušana pēc augu sugas sēklu izsēšanās vai adaptīvā ganīšana. Attiecībā uz reti sastopamās un aizsargājamās augu sugas krāsu zeltlapes atradnēm, nepieciešams ievērot nosacījumu pie zālāju

⁴ <https://latvianature.daba.gov.lv/invazivo-sugu-parvaldnieks/>.

atjaunošanas, kas izriet no šīs sadaļas 3. punkta, savukārt apsaimniekošanā ieteicams ievērot vēlo pļaušanu (vasaras beigās), lai nodrošinātu sēklu izsēšanos vai adaptīvo ganīšanu.

11. Pamatojums nepieciešamajiem aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumiem Latvijas īpaši aizsargājamo sugu un biotopu saglabāšanai teritorijā

Tie paši, kas ES nozīmes biotopiem.

12. Eksperta vērtējams par apsaimniekošanas pasākumu vai tūrisma infrastruktūras, kas plānota ES nozīmes biotopos vai sugu atradnēs, kas noteikti kā Natura 2000 teritorijas izveidošanas mērķis, ietekmi uz Natura 2000 teritoriju

Augstāk aprakstītie nepieciešamie biotopu saglabāšanas pasākumi ir ar labvēlīgu ietekmi uz īpaši aizsargājamo sugu dzīvotnēm. Šajā slēdzienā ekspertes ir tiesīgas izvērtēt ietekmi tikai uz augu sugām, taču paredzams, ka tam būtu labvēlīga ietekme arī uz bezmugurkaulnieku sugu daudzveidību un īpaši aizsargājamām sugām (palielinoties augu sugu daudzveidībai, ziedošu augu īpatsvaram, mazinoties krūmāju īpatsvaram utt.).

Tūrisma infrastruktūra – nav nepieciešama, taču ir iespējama kā kompromiss, ja tas veicina teritorijas apsaimniekošanu. Kā ekstensīvās tūrisma infrastruktūras zona varētu tik iezīmēta dabas lieguma dienvidu daļa, kur, piemēram, būtu iespējams izveidot īsu taku. Tā var būt koka laipa vai uzbērts grants vai šķembu celiņš (veidojot caurtekas uz grāvjiem), gar kuru izveidots stends (stendi), koka soli un tml. infrastruktūras elementi. Savukārt esošais stāvlaukums un piekļuves ceļš atbilst intensīvai infrastruktūras zonai, kur iespējams izvietot auto stāvlaukumu, piknika galdu ar soliem un citus infrastruktūras elementus. Garo, agrāk izveidoto taku nebūtu ieteicams atjaunot, jo nav paredzama liela apmeklētāju plūsma, kā arī tās uzturēšana prasītu lielus finansiālus ieguldījumus ilgtermiņā. Apskates objektu (dabas liegumu) nepieciešams akcentēt kā labās prakses teritoriju zālāju biotopu atjaunošanā un saglabāšanā, ieskaitot kadiķu audžu atjaunošanā, tādejādi attālinoties no “stāsta” par lielāko un nozīmīgāko kadiķu audzi reģionā un tās skaistumu.

13. Izmantotās literatūras un citu informācijas avotu saraksts

Auniņš A. (red.) 2013. Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata, 2. papildināts izdevums. Latvijas Dabas fonds, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Rīga.

Auniņš A., Opermanis O. 2022. Vadlīnijas sistemātiskai sugu un biotopu aizsardzības mērķu noteikšanai. Versija 2.0. Latvijas Universitāte, Dabas aizsardzības pārvalde, https://latvianature.daba.gov.lv/wp-content/uploads/2022/10/Vadlinijas_sugu_biotopu_aizsardzibas_merkiem_2.0.pdf.

CarlBro 2001. Dabas lieguma “Gudenieki” dabas aizsardzības plāns 2002.–2006. gadam. CarlBro, Rīga, <https://www.daba.gov.lv/lv/gudenieki> (skatīts 8.12.2023.).

Dabas aizsardzības pārvalde, 2016. ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas un darbu organizācijas metodika.

https://www.daba.gov.lv/public/lat/dati1/vides_monitoringa_programma/#metodikas (skatīts 8.12.2023.).

Dabas aizsardzības pārvalde, 2023. Dabas datu pārvaldības sistēma „Ozols”, ozols.daba.gov.lv. (skatīts 8.12.2023.).

- Karlsona A. 2014. Pārbaudes akts Nr. 29/343/2014, Dabas aizsardzības pārvalde, 2014. gada 28. maijs, nepublicēts dokuments.
- Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras karšu pārliks – dažādu periodu ortofotokartes, <https://kartes.lgia.gov.lv/> (skatīts 5.12.2023.).
- LVM GEO portāls - gruntsūdens modelis, LIDAR virsmas modelis, dažādu ciklu ortofotokartes, topogrāfiskā kartes, <https://www.lvmgeo.lv/kartes> (skatīts 5.12.2023.).
- VSIA “Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi” Meliorācijas digitālais kadastrs, www.melioracija.lv (5.12.2023.).
- LDF, 2012. Projekta “Augu un biotopu monitorings Natura 2000 teritorijās Latvijā” (2008.-2011.g.), nepublicēti dati.
- Priede A., Silamiķe I. 2015. [Rekomendācijas izstrādātu kūdras purvu renaturalizācijai](#). Latvijas Universitātes Bioloģijas institūts, Salaspils.
- Vēsturiskā augsnes digitālā datubāze, datu avots: <https://data.gov.lv/dati/eng/dataset/vsturisk-augsnedigitla-datubze-augsnes-laukumi76> (lejupielādēts kā datu slānis).

Agnese Priede

Dr. geogr., sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperte. Tālrunis: 29640959, agnesepriede@hotmail.com. Eksperta sertifikāta Nr. 016 (derīgs līdz 13.06.2028.), izsniegts Dabas aizsardzības pārvaldē, eksperte tiesīga sniegt atzinumus par zālājiem, mežiem un virsājiem, purviem, jūras piekrasti, vaskulārajiem augiem, mežiem. Sertifikāts izsniegts saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumiem Nr. 267 „Sugu un biotopu aizsardzības jomas ekspertu sertificēšanas un darbības uzraudzības kārtība”, reģistrs pieejams: <https://www.daba.gov.lv/lv/katalogs>.

Linda Uzule

Sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperte. Tālrunis: 26229472, uzule.linda@inbox.lv. Eksperta sertifikātu Nr. 097 (derīgs līdz 29.05.2025. un 21.05.2026.) un Nr. 138 (derīgs līdz 26.04.2028.), izsniegts Dabas aizsardzības pārvaldē, eksperte tiesīga sniegt atzinumus par stāvošiem un tekošiem saldūdeņiem, zālājiem, mežiem un virsājiem, purviem, vaskulārajiem augiem. Sertifikāts izsniegts saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumiem Nr. 267 „Sugu un biotopu aizsardzības jomas ekspertu sertificēšanas un darbības uzraudzības kārtība”, reģistrs pieejams: <https://www.daba.gov.lv/lv/katalogs>.

Baiba Galniece

Sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperte. Tālrunis: 24886895, baiba.bekisa@gmail.com. Eksperta sertifikātu Nr. 166 (derīgs līdz 11.05.2025.) un Nr. 237 (derīgs līdz 07.05.2027.) izsniegts Dabas aizsardzības pārvaldē, eksperte tiesīga sniegt atzinumus par zālājiem, jūras piekrasti, vaskulārajiem augiem. Sertifikāts izsniegts saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumiem Nr. 267 „Sugu un biotopu aizsardzības jomas ekspertu sertificēšanas un darbības uzraudzības kārtība”, reģistrs pieejams: <https://www.daba.gov.lv/lv/katalogs>.

ŠIS DOKUMENTS IR PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

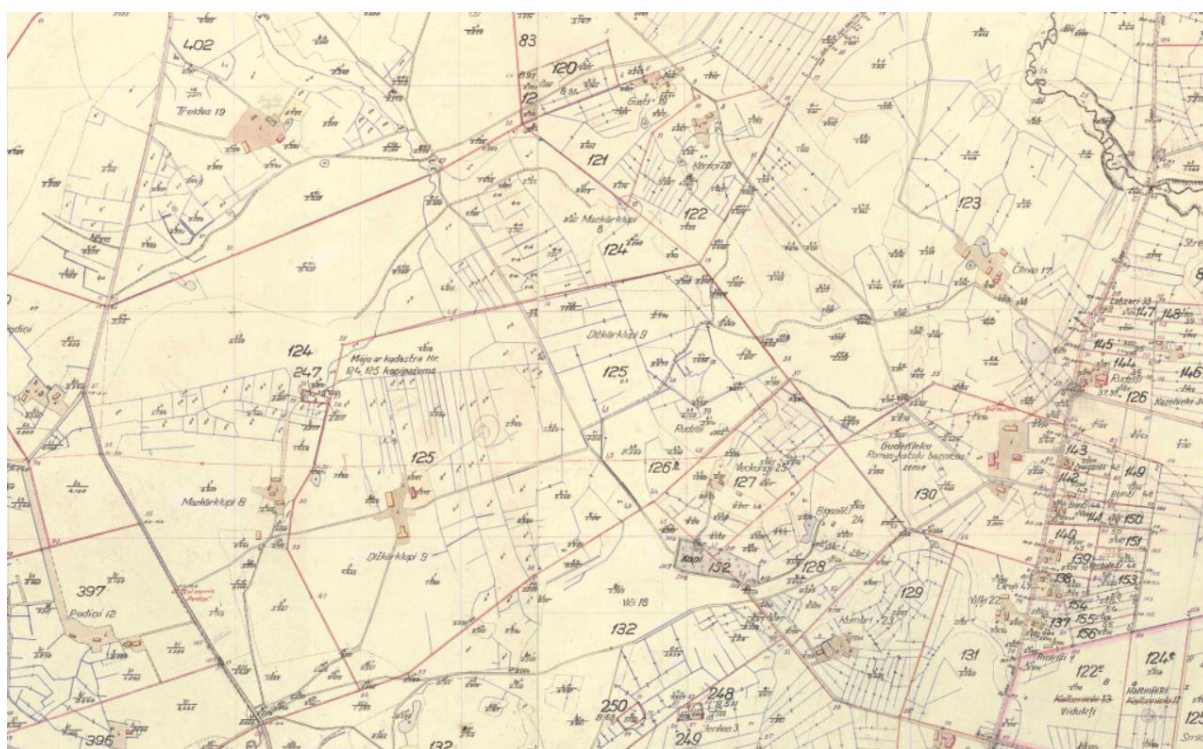
PIELIKUMI

1. pielikums

Īsa teritorijas aizsardzības un apsaimniekošanas vēsture

Par agrāko zemes lietojumu un teritorijas izmantošanas intensitāti ir maz dokumentētu liecību. Tomēr netieši priekšstatu par zemes izmantošanas vēsturi var gūt no 20. gs. kartēm un dažiem pēdējo 20 gadu npublicētiem dokumentiem. Senākās atrastajās kartēs nav pietiekamas detalizācijas, lai spriestu par toreizējo zemes lietojumu un tā pārmaiņām.

Pārmaiņu pārskatam noderīgu informāciju sniedz 20. gs. 20.–40. gadu kadastra karte, kas rāda, ka tagadējā dabas lieguma teritorija bijusi sadalīta vairākām saimniecībām: Mazkārklupiem (pēdējo gadu kartēs – Rubeņi), Dižkārklupiem (saglabājušās tikai ēku drupas) – abām saimniecībām kopīpašumā bijis dīķis netālu no avota iztekas, un Treidēm (1. pielikuma attēls).

1. pielikuma attēls. 20. gs. 20.–40. gadu kadastru karte (avots: <https://vesture.dodies.lv/>).

Tā kā gandrīz visa teritorija atrodas dabiskā ieplakā, acīmredzot citādi nebija iespējams zemi izmantot, kā teritoriju nosusinot. Lielākā daļa teritorijas bijusi sagrāvjeta (mazi, sekli, ar rokām rakti grāvji), notece izveidota ziemeļaustrumu virzienā pa dabisko pazeminājumu, kur upīte gar Treidu saimniecību ūdeņus aiznesa tālāk uz Užavas upi. Dabisku noteci veidoja vienīgi avotstraits, kas tālāk nelielā strautā aizplūdis ziemeļaustrumu virzienā. Visticamāk, avota iztekas rajonā dabiski bijis mitrājs (ieplaka), kas vēlāk, visticamāk, 20. gs. pirmajā pusē, daļēji nosusināta un regulēta ar grāvjiem. Avots acīmredzot tika izmantots dīķa ierīkošanai, lai uzkrātu ūdeni lopu dzirdināšanai un citām vajadzībām. Nenosusināta bija tikai tagadējā dabas lieguma ziemeļrietumu un dienvidrietumu daļa (sausī, smilšaini pacēlumi). Teritorijā bijuši arī vairāki citi nelieli dīķi, kas ir redzami 20. gs. 40. gadu topogrāfiskajā kartē (2. pielikuma attēls), un to vietas atrodamas dabā arī mūsdienās.

Nav zināms, kā zeme tika izmantota, bet, domājams, tagadējā dabas liegumā teritorijā 20. gs. pirmajā pusē bijuši gan tīrumi, gan pļavas un ganības. Mežs izaudzis vēlāk (arī spriežot pēc meža vecuma mūsdienās). 20.–40. gados teritorijā varēja būt tikai nelieli koku puduri, varbūt krūmu puduri vai atsevišķi koki. Baltie vītoli avota tuvumā ir stādīti.

Tagadējā dabas lieguma rietumu daļu pa dabisko reljefa pacēlumu teritoriju šķērsojis ceļš, kas savienojis Treides, Dižkārļupjus, Mazkārļupjus un Kumsteru kapus (tālāk uz Gudeniekiem). Mūsdienu V1263 autoceļš tolaik jau pastāvējis tajā pašā vietā, kur mūsdienās.

2. pielikuma attēls. 1947. gada PSRS Ģenerālštāba topogrāfiskā karte (avots: <https://vesture.dodies.lv/>).

Gudenieku kadiķu audzē 1987. gadā 75 ha platībā izveidots vietējas nozīmes botāniskais liegums, ko apstiprināja Kuldīgas rajona Tautas deputātu izpildkomiteja pēc Imanta Ziedoņa dižkoku atbrīvotāju grupas un vietējās Dabas un kultūras pieminekļu biedrības rosinājuma (Bērtiņš 1986; Saliņš 1991). Tajā laikā tā ir bijusi lielākā kadiķu audze Latvijā. Kuldīgas rajona laikrakstā tas aprakstīts tā: “Par vietējas nozīmes botānisko liegumu 75 hektāru platībā apstiprinātas unikālas kadiķu jeb paegļu audzes kolhoza “Ļeņina ceļš” teritorijā Gudeniekos. Te varam iepazīties ar daudzveidīgām kadiķu koku un krūmu formām ar piramidāliem un koniskiem vainagiem. Kadiķi izvietojušies gan dažāda lieluma grupās, gan kā atsevišķi īpatņi” (Bērtiņš 1986).

Tika noteikts, ka šajā un citos tajā laikā apstiprinātajos vietējas nozīmes liegumos “stingri aizliegta saimnieciskā un citāda veida darbība, kuras rezultātā var izmainīties vai tikt iznīcināti aizsargājamo objektu eksistencei un normālai attīstībai nepieciešamie ekoloģiskie apstākļi” (Bērtiņš 1986).

1987. gada janvārī teritorija pēc kādas ekskursijas Kuldīgas rajona laikrakstā “Padomju Dzimtene” aprakstījis I. Midrijānis (Midrijānis 1987): “[...] Daži kadiķīši egļu ēnā. Un tad priekšā kā zaļa sien cauri krūmiem iznirst iespaidīgs kadiķu puduris. Jā, daba pratusi nomaskēt savu noslēpumu. Aiz pirmā kadiķu biezokņa liels, pārskatāms lauks, viss plašums nosēts ar atsevišķiem kadiķīšiem. Daudzi ir nokaltuši. Varbūt pārliedzētais mitrums? Pārsteidz vienreizējā formu daudzveidība: cieši blakus piramidāliem, cīprešveidīgiem aug kā vēdekļi izplūduši krūmi bez stumbra, netālu kā resns koks ar platiem zariem. [...] Priedes gan aizēno, apdraud kadiķus. Studentu celtnieku vienība “Automs” centusies tiem palīdzēt, izcērtot liekās priedes, taču darbi tomēr jāveic zinātnieku uzraudzībā, atēnojot ne tik strauji. Kadiķus apdraud arī briežu apetīte, sniega sanesumi. Te palīdzēt grūtāk. Kā veidojies šis dabas brīnums? Nosakām vidējo audžu vecumu – ap 40 gadu, tātad pēckara periodā. Par kadiķu intensīvo augšanu ir jāpateicas aitām un zirgiem, pareizāk – to saimniekiem, šo dzīvnieku masveida ganīšana ir viens no galvenajiem faktoriem, kas noteicis šādas ainavas veidošanos. Lūzdami plānajā ledū, brienam tālāk. Klajumu nomaina īsti kadiķu meži, “džungļi”. Kaut ko tādu nav nācies redzēt! [...]”.

No šīs informācijas var secināt, ka tagadējā dabas lieguma teritorija pēc II pasaules kara ir noganīta, bet 20. gs. 80. gados ganīšana jau bija pārtraukta, un kadiķu audze bija sākusi aizaugt (Gunta Eniņa 1985.–1987. gadā uzņemtie fotoattēli interneta vietnē dziedava.lv). To liecina gan apraksti, gan daži šī laika fotouzņēmumi, kas parāda, ka kadiķu audzē ir daudz kūlas (ilgstošas neapsaimniekošanas pazīme). Zemsedzē starp kadiķiem vismaz vietām auguši doņi, kas liecina, ka jau tad teritorijā notikusi pārpurvošanās, ko vēlāk – 20. gs. 90. gados un 2000. gadu sākumā pastiprināja bebru darbība.

1999. gadā 106 ha platībā izveidots valsts nozīmes dabas liegums.

2001. gadā izstrādāts dabas aizsardzības plāns (CarlBro 2001). Plānā minēts, ka kadiķu audzes sāk aizaugt ar krūmiem, kā arī ir kadiķu stumbru mizas bojājumi, kas radušies mājlopu ganīšanas laikā senāk, bet pēdējos gados – stirnu dēļ. Konstatēta arī kadiķu skuju kalšana, ko, iespējams, izraisa kadiķu inficēšanās ar līdz šim nepilnīgi pazīstamo mikroskopisko sēni *Stigmina juniperina* (CarlBro 2001). Tāpat arī tolaik konstatēta kadiķu kalšana pārlietu lielas biežības dēļ. Plāna izstrādes laikā acīmredzot teritorijā jau bijušas bebraines un būtiski paaugstināts ūdens līmenis, atzīmēts, ka tas apdraud kadiķu audzes. Plāna izstrādes laikā ir kartēti biotopi, kā arī izmantota ES nozīmes biotopu klasifikācija (vērtēta atbilstība), kas tomēr neļauj biotopu platību pārmaiņas precīzi salīdzināt ar mūsdienu kartējumu. Tomēr no 2001. gada aprakstiem un fotoattēliem secināms, ka zālāju, virsāju un kadiķu audžu stāvoklis pēdējo 20 gadu laikā ir vērtējamā pasliktinājies.

Dabas aizsardzības plānā ieteiktas zemas, vidējas un augstas intensitātes apsaimniekošanas zonas atkarībā no aizauguma pakāpes. Atkarībā no intensitātes zonas, ieteikts pakāpeniski izcirst krūmu apaugumu, ganīšana kā atbalstām ieteikta tikai zemas intensitātes zonā, kamēr pārējās zonās ganīšana atzīmēta kā nevēlama, kas pamatots ar to, ka lopi bojā kadiķus.

2001. gadā teritoriju kā potenciālu Natura 2000 teritoriju EMERALD projekta laikā apsekojuši vairāki eksperti (D. Teļnovs, A. Napolovs, M. Laiviņš, S. Jermacāne). Šajos apsekojumos konstatētas kadiķu audzes skābās augsnēs (10 % no pašreizējā dabas lieguma platības), sausi virsāji (5 %) un vilkakūlas zālāji (5 %), kā arī sekundāri meži. Kadiķi konstatēti arī priežu mežos, konstatētas aizaugošas *Calthion* pļavas. Konstatētas vairākas orhideju sugas: *Dactylorhiza maculata*, *D. fuchsii*, *D. baltica*, *D. incarnata*, *Platanthera bifolia*. D. Teļnovs 2001. gada īsi raksturojis situāciju: “Pļavas aizaug, kas nav labvēlīgi pļavu faunas elementiem.”

2003.(?)–2004. gadā Dabas aizsardzības pārvalde ar Latvijas Vides aizsardzības fonda projekta atbalstu teritorijā uzsāka apsaimniekošanu dabas aizsardzības plāna ieviešanai. 2004. gadā notika Zviedrijas kadiķim traucējošo krūmu un koku izcirstšana (3 ha), 2005 g. – 3+3 ha. Viena hektāra platībā izveidots aploks (kadiķu audzē netālu no Rubeņiem), aplokā ganījās aitas.

2008. gadā pabeigta 60 ha liela aploka izveide, aplokā ielaistas trīs govīs un viens bullis. Nojaukti bebru dambji kadiķu audžu biotopu kvalitātes uzlabošanai (Dabas aizsardzības pārvalde 2008). 2008. vai 2009. gadā izveidots aploks aitām, dažus gadus vēlāk (?) aplokā vairākus gadu ganījušies arī ‘Konik’ šķirnes zirgi (teritorijā ganījās līdz 2014. gadam). Cik saprotams no tā laika pierakstiem, krūmu izcirstšana, vismaz ne lielā mērogā, nav veikta. Krūmi vietām ir izcirsti, bet nav veikta sakņu un celmu frēzēšana, kā rezultātā tie drīz atkal atauga. Tikuši nojaukti bebru aizsprosti, ievietotas caurules bebru aizsprostos leļpus dīķa (avota) un “tālajā galā” (lieguma ziemeļaustrumu stūrī uz dabiskās iztekas). Bebru aizsprostu uzraudzība un jaukšana turpinājusies arī 2009. gadā, pār tālāko nav informācijas.

Līdz ar apsaimniekošanas ieviešanu izveidota arī taka apmeklētājiem, stendi, robežstabi un citi apmeklētāju infrastruktūras elementi. Ap 2014. gadu koka laipa jau lielā mērā bija satrunējusi un vairs netika atjaunota (A. Karlsones inspektora pārbaudes aktā konstatētais). Teritorija pamazām kļuva apmeklētājiem grūti pieejama, taka aizauga.

Ap 2014.–2015. gadu tika pārtraukta noganīšana (pēdējie bija palikuši zirgi) – pēc Gudenieku pagasta pārvaldes vadītājas sacītā – “jo tur vairs nebija nekā ko redzēt”. Vietējie iedzīvotāji esot uzskatījuši lopus par nevēlamiem vai ne visai vēlamiem kadiķu audzē, jo tie bojājot kadiķus, izraisot to bojāeju – šis uzskats, iespējams, sakņojas 2001. gada dabas aizsardzības plānā (CarlBro 2001).

Respektīvi, vairāku gadu garumā tika mēģināts uzlabot biotopu un sugu stāvokli dabas liegumā, atjaunot kadiķu audzes un zālājus, taču apsaimniekošana, par spīti ieguldītajām pūlēm, izrādījās mazefektīva un ilgtermiņā nenesa gaidīto rezultātu. 2023. gadā kadiķu audzes bija tuvu izzušanai, bet zālāji degradējušies un turpināja aizaugt. Jāsecina, ka neveiksmes galvenie iemesli ir nepietiekami vērīgas sākotnējā atjaunošana (krūmu izciršana, celmu un sakņu frēzēšana), nepietiekama noganīšanas intensitāte un nenotika arī mērķtiecīga ganību slodzes regulēšana, lai dzīvnieki vairāk ganītos vietās, kur bija pastiprināti jāierobežo krūmi, kā arī trūka pēctecības. Labs rezultāts šādā situācijā ir sasniedzams tikai ar ilggadīgu, regulāru apsaimniekošanu, pirmajos gados kombinējot gan noganīšanu, gan applāušanu pēc nepieciešamības. Sekmīga bijusi bebru ierobežošana – acīmredzot tas panākts, kombinējot aizsprostu nojaukšanu, nojaukto aizsprostu uzraudzību, caurteku-cauruļu ieviešanu un medības, kā rezultātā pēdējos gados nav jaunu bebraiņu.

Literatūra

- Bertiņš A. 1986. Aizsardzībā ņemti jauni dabas objekti. Padomju Dzimtene (Kuldīga), Nr. 63 (29.05.1986).
- CarlBro 2001. Dabas lieguma "Gudenieki" dabas aizsardzības plāns 2002.–2006. gadam. CarlBro, Rīga, <https://www.daba.gov.lv/lv/gudenieki> (skatīts 8.12.2023.).
- Dabas aizsardzības pārvalde 2008. Publiskais gada pārskats 2008. EMERALD projekta anketas (nepublicēts materiāls).
- Karlsona A. 2014. Pārbaudes akts Nr. 29/343/2014, Dabas aizsardzības pārvalde, 2014. gada 28. maijs, nepublicēts dokuments.
- Midrijānis I. 1987. Cipreses sniegā. Padomju Dzimtene (Kuldīga), Nr. 4 (10.01.1987).
- Saliņš S. 1991. Jau divpadsmit gadus. Meža Šalkas, Nr.20 (01.10.1991).
- Vēstures karšu portāls – dažādu periodu topogrāfiskās kartes, <https://vesture.dodies.lv> (skatīts 8.12.2023.).

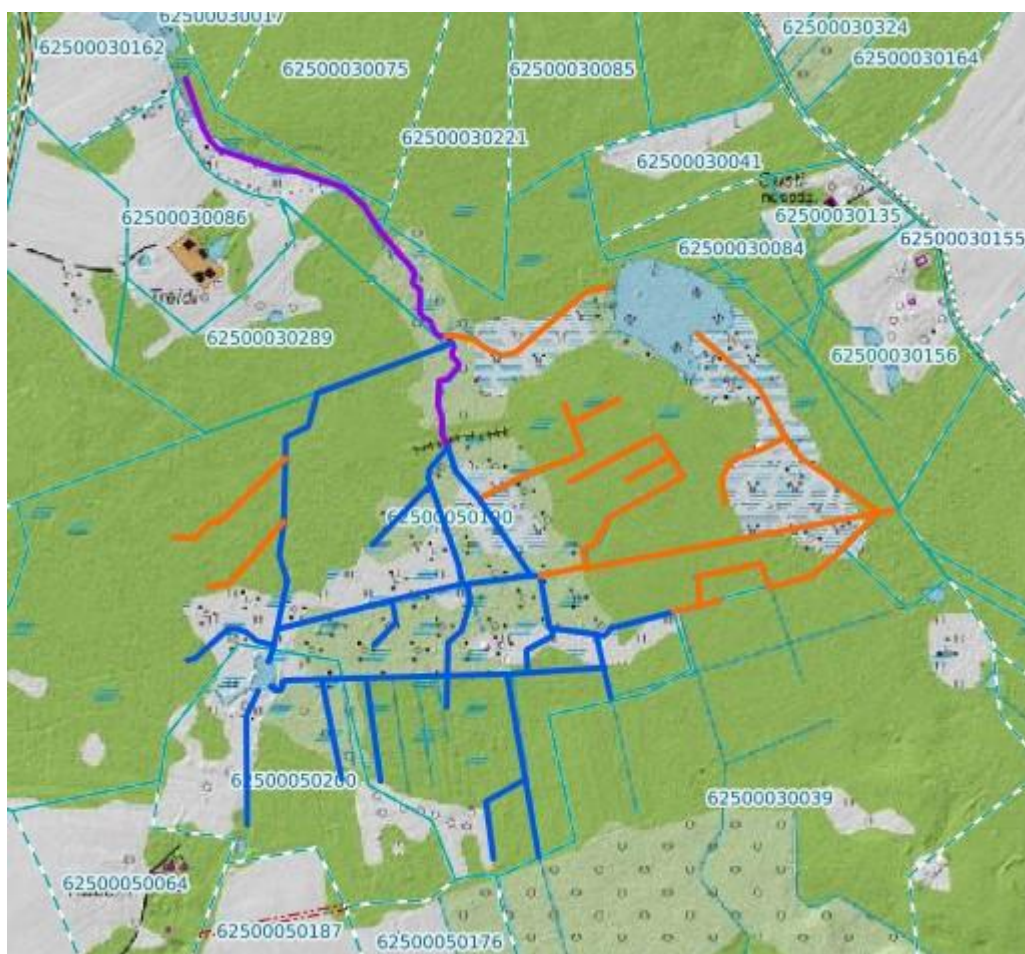
2. pielikums

Meliorācijas grāvju tīkls dabas liegumā “Gudenieki”

Dabas liegumā ir samērā blīvs seklo grāvīšu tīkls, kas visticamāk izveidots pirmās brīvvalsts laikā. 2. pielikuma 1. attēlā atspoguļots esošais grāvīšu tīkls pēc situācijas dabā, lai gan krūmāju platībās (aizaugušās lauksaimniecības zemēs) atpazīt seklos grāvīšus no dabiski pazeminājuma vai ieplakas bija praktiski neiespējami, tādēļ nevar izslēgt faktu, ka ne visi grāvīši tika identificēti.

Lai veiktu seklo grāvīšu atjaunošanu, ir jāsāk ar to inventarizāciju dabā. Pēc tam nepieciešams sagatavot meliorācijas projektu, lai noteiktu, kurus grāvīšus būtu ieteicams atjaunot.

2. pielikuma 2. un 3. attēlā parādīts praktisks piemērs seklo grāvīšu atjaunošanā.

1. attēls. Seklo grāvīšu tīkls, kur ar zilo krāsas līniju attēloti provizoriski atjaunojamie seklie grāvīši, ar oranžu krāsas līniju – neatjaunojamie grāvīši, ar violetu krāsas līniju – no bebbriem un aizsērējuma brīvās ūdensteces uzturēšana. Kartes pamatnē: LVM ĢEO Topogrāfiskā karte 1:10 000 kombinācija ar DTM, Valsts zemes dienesta zemes vienību karte. Karte sagatavota, izmantojot LVG ĢEO WMS servisu.

2. un 3. attēls. Piemērs seklo grāvīšu atjaunošanā, kas veikti ar mazgabarīta tehniku un diviem kausiem – grāvju profila kauss un planējamais kauss, ja traktoram regulējas kausa savērsums. Ar profilējamo kausu ir vieglāk nolīdzināt atbērtni, savukārt ar planējamo kausu ir parocīgāk atbērtnes veidošanā. Atjaunošana veikta līdz 0,4-0,5 m dziļumam un platumā ap 1m. Attēlos grāvīši apzināti rakti līkumaini, lai radītu dabisku teču imitāciju (foto: A. Priede).